

ИЗЛОЖБА, ПОСВЕТЕНА НА НАЙ-ДЪЛГОГОДИШНИЯ ПРЕДСЕДАТЕЛ НА БКД И БАН

Габриела Вапцарова, E-mail: archiv2@abv.bg

Дарина Илиева, E-mail: dari_bas@abv.bg

Иван Евстратиев Гешов

На 8 февруари 2009 г. се навършиха 160 години от рождението на големия български държавник и европейски политик Иван Евстратиев Гешов. Неговият жизнен път е толкова богат и плодотворен, че е много трудно да се обхване изцяло и в пълнота. Всяко значително събитие от българската история през последната четвърт на XIX век и първите две десетилетия на XX век може да бъде проследено чрез запазените негови документи и снимки, показани в изложбата, организирана от Научния архив на БАН по повод годишнината.

Акцентът в експозицията е поставен върху ролята на Иван Гешов за израстването на Българското книжовно дружество и изграждането на Българската академия на науките като единствена и най-голяма научна и обществена институция в България. В продължение на 26 години, от 1898 г. до 1924 г., Гешов е неин председател. С името му е свързано преодоляването на кризата в Дружеството и очерталия се в началото на XX век подем в неговата научно-организационна и книжовна дейност.

Изложени са всички документи по избора на Ив. Ев. Гешов за дописен и редовен член и за председател на БКД и БАН. В отделна витрина е поставено писмо на Гешов до Министъра на народното просвещение за значението на БАН като научна и културна институция и необходимостта от държавна подкрепа за нея.

БКД

В София

№ 116

8 дек. 1899

*До Господина Министъра
на Народното просвещение
В града*

Господине Министре,

... В българската държава съществува засега едно-едничко заведение, което си е поставило за цел да изучава всестранно българите и българските земи, да обработва българския език, да развива българската книжнина и изобщо да разработва и разпространява науките и изкуствата. То е Българското книжовно дружество, основано от наши родолюбци и благодетели през 1869 година в Браила и от освобождението на България пренесено в нейната столица. През всичките години, колкото повече работи това дружество в България, то е било поддържано главно от държавата било чрез вписвани в годишните ѝ бюджети суми, било чрез откупуване от неговите издания за по-значителни суми. Не ще дума, че ако през едно или друго време дейността на дружеството не се е равнила с оная, която справедливо е очаквало, то не може да служи за довод и за по-слаба или съвсем никаква поддръжка на това заведение; защото при един правилен живот то не може освен да напредва, а за правилния му живот се иска не само количество способни

и деятелни членове, но и достатъчно морална и материална поддръжка на труда им в него, понеже с такава поддръжка се възбуждат и развиват и самите научно-книжовни способности при дружеството. А щом Българското книжовно дружество е призвано само да напредва, то има бъдъщност. Пред вид на тая бъдъщност, теоретически оправдана и практически желателна за нашата държава, то има право и на неотменно внимание от страна на тая подирната....

.....Като Ви излагаме всичко това, господине Министре, ние пристъпяме кам Вас с убедителна молба да не оставяте това едничко наше заведение, дето може да намира покровителство книжовно-научния труд на по-голям брой домашни сили и което явно помага да се развѣждат у нас такива способности, да не го оставяте да замъртвее, да даде повод за неоснователни обвинения и да загине...

Председател: Ив. Ев. Гешов

По архивни материали може да се проследи пътя на прерастването на Книжовното дружество в Академия и намесата на Гешов в реализирането на този акт. За да ускори този процес, през 1908 година Ив. Ев. Гешов прави голямо дарение, което трябва да осигури материалната самостоятелност на институцията. Той изплаща целия тогавашен дълг на Българското книжовно дружество при условие, че то бъде преустроено и преименувано в Българска академия на науките.

*София, 19 януари 1908 г.
До Управителния съвет на Българското
книжовно дружество
тук.*

Господине председателю,

От доклада на г. деловодителя, прочетен в годишното ни събрание на 13 того, се констатира, че комисията, която се избра в изпълнение на ланшното решение на дружеството ни, за да изучи въпроса за преименуването му в академия, реши да не става това преименуване, додето не се образува известен фонд. Тъй като тоя въпрос ще се разисква утре във второто заседание на годишното събрание, за да улесня задачата на дружеството и да туря начало на тоя фонд, който да направи от нашето дружество самостоятелно учреждение с достатъчни средства, та да може да функционира като същинска свободна академия, чест имам да Ви явя, че се задължавам да изплатя целия ипотечен дълг около 120 000 лева на Българското книжовно дружество към банката, с условие, че догодина, когато се изпълват четиридесет години от основаването му, то ще се прогласи за академия.

Моля да считате още отсега наема от ипотеканото дружествено здание за свободен от всякакво задължение приход и да приемете уверение в отличното ми към Вас почитание.

Ив. Ев. Гешов

Паспорт на Ив. Ев. Гешов, 1907 г.

По повод този щедър дарителски акт на Иван Ев. Гешов, на 27 януари 1908 г. в Пловдив е проведено тържествено събрание в негова чест. На това събрание е произнесена реч от Илия С. Бобчев, която е посветена на живота, дейността и заслугите на големия български меценат и филантроп:

Грамота за награждаване на Ив. Ев. Гешов с орден “Св. Александър”, II степен. 19 февр. 1886 г.

...Още от млади години той се поставя в Пловдив начело на разни ученолюбиви и човеколюбиви дружества и учреждения. Оттогава и до днес той не само не е престанал да дава своята морална и материална помощ на всички полезни начинания, но все повече и повече насърчава всяко народополезно дело у нас...

В изложбата е показано и завещанието на Гешов, особено в частта му за Академията.

В рубриката “Биографични материали” интерес представляват грамотите на Гешов за награждаването му с различни ордени и медали, български и чужди, за неговата политическа дейност. Атрактивни са запазените лични документи като паспорт, членски карти и актът за неговата натурализация по време на пребиваването му в Манчестър, Англия. Показани са също автобиография, спомени от различни периоди от живота му, лични тефтерчета и др. Оригиналът на “Записки на един осъден”, заедно с част от дописките на Гешов за в. “Таймс”, са разказ за страшните събития в българските земи по време на Априлското въстание.

Дейността на Гешов в първите години след Освобождението е представена с редица документи, свързани с живота и работата му в Източна Румелия като председател на Областното събрание и Директор на финансите. Още в тези години се вижда изграденият дипломат Гешов чрез кореспонденцията му с Евлоги Георгиев, Марко Балабанов и баща му Евстрати. Заедно с черновата на протестния мемоар до Великите сили тези писма разказват за мисията на Гешов в Европа за отстояване на българските интереси след решенията на Берлинския конгрес.

С решение на Министерския съвет за назначаването на Гешов за директор на БНБ той пристига в София през октомври 1883 г. В продължение на две години работи за укрепване на това важно за страната учреждение. С негова помощ са приети през 1885 г. два основни за банковото ни дело закони — за Българската народна банка и за създаването на Пощенски спестовни каси.

Следват събития, свързани с реализиране на идеала за национално единение, в които Гешов е активен участник. След провъзгласяване на Съединението той изпълнява важна дипломатическа мисия в Европа — натоварен е със задачата да търси подкрепа за българската кауза. По разменените телеграми с министъра на външните работи и изповеданията Илия Цанов и с Петко Каравелов — министър-председател, могат да се проследят усилията, които Гешов полага за преодоляване на кризата в полза на България, преговорите с Великите сили и подписването на Букурещкия мирен договор.

Включването на Гешов в политическия живот на Княжеството е представено на няколко табла — като финансов и търговски министър в правителствата на Константин Стоилов (1894-1897 г.) с негови предизборни и програмни речи, реформи в данъчната

Свидетелство от Руско-то императорско дипломатическо агентство в България за удостояване на Ив. Ев. Гешов с орден “Червен кръст”. 1906 г.

система, преустройство на земеделските каси, промяна на вноските мита и др. С цялата си дейност Гешов се проявява като изключителен държавник — това е най-градивният и най-наситеният период от неговия живот.

През всичките тези и следващите години той е народен представител, като два пъти е председател на Народното събрание (НС). По негова идея през 1901 г. НС приема най-добрия Правилник за работата на българския парламент до тогава. Същата година след смъртта на К. Стоилов Гешов оглавява Народната партия — най-голямата и стабилна в България. Той остава неизменен неин лидер до 1920 г., когато става водач на обединената Народно-прогресивна партия. Партийната му дейност е илюстрирана с негови речи, снимки от събори на партията и др.

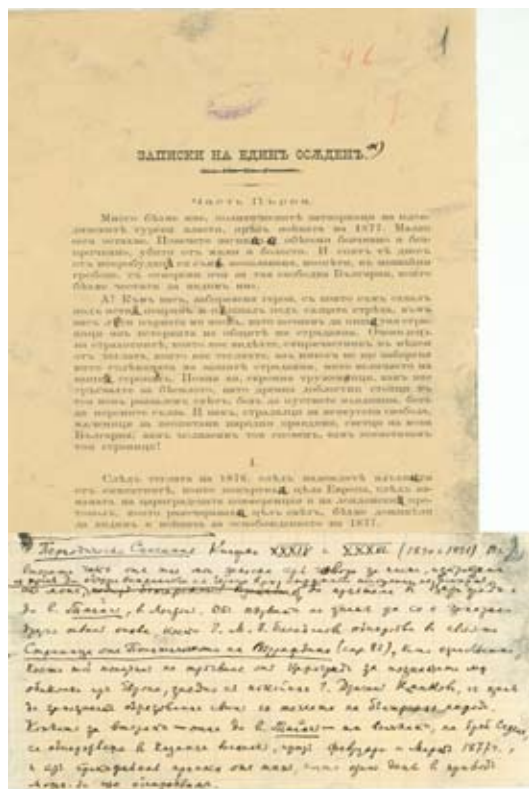
Венецът в политическата кариера на Гешов е заемането на поста министър-председател (1911-1913 г.). В изложбата могат да се видят вербални ноти и ултимативен проект за реформи, представени на Турция от България, Сърбия и Гърция. Специално внимание е отделено на военните и политическите договори около Балканската война, които той подписва като ръководител на държавата. Показани са части от преписките на Гешов със Стоян Данев, Михаил Маджаров, Андрей Тошев и др. с данни за уточняване на дипломатическите действия по подписването на Лондонския и Букурещкия мирни договори.

На отделни витрини и табла в изложбата са подредени оригинали на трудове на Гешов като писател и публицист, както и много документи от дейността и приносите му за българския и международния “Червен кръст”. Това, което не постига като държавник, Гешов го прави като общественик и благодетел, защото той е един от малкото значими меценати в историята

на съвременна България. В експозицията могат да се видят документи за част от големите му дарителски актове през годините.

Едва ли друг български държавник и общественик е отделил толкова сили и време, често и лични средства, за защита на българските интереси пред света, за пропаганда на националната ни кауза. Не случайно Михаил Маджаров пише за него:

“Той беше публицист с европейска известност, той бе държавник с образцова толерантност, той бе общественик с обширни познания, той бе гражданин с отлични добродетели, той обичаше България с всичките й недостатъци.”

Ив. Ев. Гешов. “Записки на един осъден”. 1890 г.

Правителството на Константин Стоилов